

היום נלמד בעזרת ה':

בבא בתרא דף קלג

(בעמ' הקודם)

ההוא דאמר לה: מעשה בשכיב מרע שאמר 'תנו שליש מנכסי לכת פלונית ושליש לכת פלונית ושליש לאשתי' (= היו לו רק שתי בנות), ונמצא שהוא עשה את אשתו שותפה בין הבנות והיא מחלה על שיעבוד כתובתה מהנכסים שהוא נתן לבנותיו. אח"כ מתה אחת מבנותיו בחייו, ונמצא שהוא חוזר ויורש אותה, שהרי האב יורש את בתו.

סבר רב פפי למימר לא שקלא אלא תלתא: סבר רב פפי לומר שאשתו יכולה לגבות רק את אותו שליש שבעלה נתן לה, אבל את אותו שליש שבעלה חזר וקנה מבתו שמתה היא לא יכולה לגבות (לאחר שימות), לפי שהשליש הזה הוא מאותם נכסים שהיא כבר מחלה עליהם ולכן הם לא חוזרים ומשתעבדים לה.

אמר ליה רב כהנא: אמר לו רב כהנא - והרי אם בעלה היה קונה אח"כ נכסים אחרים הם היו משתעבדים לכתובתה, וכיון שכך היא כן גובה את אותו שליש. ביאור: אמנם האשה מחלה על שיעבוד כתובתה לבנות בגלל שהוא עשאה שותפה ביניהן, אבל את עצם חוב כתובתה היא לא מחלה, ובכל מה שהיא תמצא מקום לגבות את כתובתה היא תגבה, וכפי שבעלה כתב לה בכתובתה - 'כל נכסים שאני עתיד לקנות ישתעבדו לכתובה', וא"כ כמו שאם הוא היה קונה נכסים אחרים הם היו משתעבדים לכתובתה, כך אם נפלו לו אותם נכסים עצמם שהוא נתן לבתו הם משתעבדים לכתובתה, שהרי אין הבדל אם הם נכסים חדשים או אותם נכסים בעצמם.

ההוא דפלגיניה: אדם אחד שהיה שכיב מרע חילק את כל נכסיו לאשתו ולבניו (ונמצא שעשאה שותפה בין הבנים), והוא השאיר דקל אחד שהוא לא פירש למי הוא נותן אותו.

סבר רבינא למימר: סבר רבינא לומר שהיא יכולה לגבות את כתובתה רק מאותו דקל שנשאר, לפי שהיא מחלה לבנים את שיעבוד כתובתה כיון שבעלה עשאה שותפה בין הבנים, ולכן נשאר לה רק הדקל.

אמר ליה רב יימר לרבינא, אי לית לה, חד דיקלא נמי לית לה: אמר לו רב יימר - אם היא לא יכולה לגבות את כתובתה מהנכסים שהבנים קיבלו, הרי שהיא לא יכולה לגבות גם מהדקל, כיון שהיא מחלה על שיעבוד כתובתה מכל הנכסים מחמת שבעלה עשאה שותפה בין הבנים. אלא הדין הוא שמתוך שהיא גובה מהדקל היא גובה גם מכל הנכסים, לפי שהטעם שהיא שתקה ולא עירערה הוא לא מפני שהיא מחלה, אלא משום שהיא חשכה לעצמה 'אני אמתין עד שבית דין ישומו כמה הדקל שווה ואז אני יערער על הנכסים שהבנים קיבלו', ונמצא שהיא בכלל לא מחלה לבנים.

*

אמר רב הונא, שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחר, ולא פירש האם הוא נותן לו אותם בירושה או במתנה, אם המקבל ראוי לרשת אותו כגון שהוא בן בין הבנים הרי שהוא מקבל את הנכסים בתורת ירושה, שכיון שהוא ראוי לרשת אותו מסתבר שהשכיב מרע התכוון לתת לו אותם בתורת ירושה, והטעם שהוא לא פירש את דבריו כיון שממילא הוא יורש אותו. ואם הוא לא ראוי לרשת אותו, הרי שהוא מקבל את הנכסים בתורת מתנה, לפי שאין אדם מוציא את דבריו לבטלה, ובהכרח שהוא התכוון לתת לו את נכסיו במתנה. **להלן תבאר הגמ' מה הנפק"מ אם מקבלם בירושה או במתנה.**

אמר ליה רב נחמן: אמר רב נחמן לרב הונא - מדוע אתה סותם את דבריך ומעלים את כוונתך? אם אתה סובר כרבי יוחנן בן ברוקה, תאמר שההלכה כמותו! שהרי הדין שאמרת הוא כדברי רבי יוחנן בן ברוקה הסובר שאדם יכול לתת את כל נכסיו למי שראוי ליורשו (- כגון שנותן את כל נכסיו לבן אחד למרות שיש לו בנים נוספים).

ממשיך רב נחמן ואומר לרב הונא:

דלמא כי הא קאמרת: אולי התכוונת לומר כך: שהיה מעשה באדם שעמד למות, ואמרו לו 'הנכסים שלך למי אתה נותן אותם, האם לפלוני?' ואמר להם 'אלא למי?' וכוונתו היתה 'מי יטול את נכסי אם לא הוא?!' ואמרת לנו על זה, שאם אותו פלוני

ראוי לרשת אותו הרי שהוא נוטל את נכסיו משום ירושה, ואם הוא אינו ראוי לרשת אותו הרי שהוא נוטל את נכסיו משום מתנה. לפי שאם אפשר לתת לו אותם בירושה אנו נותנים לו אותם בירושה אפילו שהוא לא פירש זאת, ורק אם אי אפשר לתת לו אותם בירושה אנו אומרים שזו מתנה.

אמר ליה, אין הכי קאמינא: אמר לו רב הונא - אכן לזה התכוונתי.

שאלה: למאי הלכתא? מה זה משנה האם מקבלם בתורת ירושה או בתורת מתנה?

תשובה: סבר רב אדא בר אהבה קמיה דרבא למימר: ההבדל הוא, שאם המקבל קיבלם בתורת ירושה, הרי שלאחר שהשכיב מרע מת אשתו ניזונת מהנכסים הללו, לפי שהאלמנה ניזונת מנכסי היורשים, אבל אם הוא קיבלם בתורת מתנה אין אלמנת השכיב מרע ניזונת מהם, שהרי אין האלמנה ניזונת מהנכסים שבעלה מכר או נתן במתנה.

אמר ליה רבא: וכי בגלל שהוא קיבלם במתנה הורע כוחה של האלמנה בנכסים הללו? להיפך! שהרי אם היא ניזונת מנכסים שהיורשים קיבלו בירושה מדין תורה (= שהתורה זיכתה להם את הנכסים), כל שכן שהיא ניזונת מנכסים שניתנו במתנה רק מדרבנן, כלומר שמתנת שכיב מרע היא רק מדרבנן, לפי שהיא מתנה לאחר מיתה (= שהשכיב מרע אומר שלאחר מותו נכסיו נתונים במתנה לפלוני), ומדין תורה אין אדם יכול לתת מתנה לאחר מותו, אלא תיקנו חכמים שדברי שכיב מרע נחשבים כאילו הם נכתבו בשטר כדי שלא תיטרף דעתו עליו.

אלא אמר רבא: ההבדל הוא כפי ששלח רב אחא בר רב עויא ואמר, שלדברי רבי יוחנן בן ברוקא אם אדם אמר 'נכסי יהיו לך, ולאחר מותך יהיו לפלוני', אם הראשון ראוי לרשת אותו, הרי שאפילו אם הראשון מת אין לשני כלום בנכסים, אלא הם עוברים ליורשי הראשון, לפי שאין כוונתו במה שאמר 'נכסי לך' לשון מתנה, אלא לשון ירושה, וכיון שהוא קיבלם בירושה הרי אין לירושה הפסק (= והוא מוריש אותה הלאה ליורשיו), כלומר אדם לא יכול להתנות ולומר ליורש שלו שהוא יירש את נכסיו בתנאי שלאחר שהוא ימות (= היורש) לא יירש אותו יורשו אל פלוני יקבל אותם, שהרי הוא מתנה על מה שכתוב בתורה. אבל אם הוא מקבלם בתורת מתנה הרי שלאחר מותו הם אכן עוברים לפלוני ולא ליורשים.

הגמ' דנה בדברי רב אחא בר רב עויא הנ"ל:

אמר ליה רבא לרב נחמן, והא אפסקה: מדוע באמת אם הראשון קיבלם בתורת ירושה אין לשני כלום בנכסים, והרי הנותן 'הפסיק' את הנתונה ואמר שלאחר שהראשון ימות היא תעבור לשני?

ענה לו רב נחמן: **הוא סבר יש לה הפסק,** ורחמנא אמר **אין לה הפסק:** הנותן חשב שיש לנתנתו הפסק, אבל הקב"ה אמר שאין לה הפסק, שהרי היורש מוריש ליורשיו, וא"כ הוא מְתַנֶּה על מה שכתוב בתורה והתנאי בטל.

*

ההוא דאמר ליה לחבריה 'נכסי לך ואחריו לפלוני' וראשון ראוי ליורשו הוה. שכיב ראשון, אתא שני קא תבע: מעשה באדם שאמר לחבירו 'הנכסים שלי נתונים לך, ואחרי מיתתך הם יעברו לפלוני'. האיש הראשון שקיבל את הנכסים היה קרוב משפחה של הנותן הראוי להיות יורש של הנותן. לאחר מיתתו של הראשון בא השני לבית דין ותבע את הנכסים מיורשיו של הראשון.

סבר רב עיליש קמיה דרבא למימר שני נמי שקיל: רב עיליש ישב כדין בבית דין לפני רבא, ורצה לפסוק את הדין שהשני מקבל את הנכסים. משום שהנותן נתן את הנכסים בתורת מתנה לראשון לזמן קצוב עד שימות, ואם כן עכשיו המתנה עוברת לשני.

א"ל דייני דחצצתא הכי דייני. לאו היינו דשלח רב אחא בר רב עויא?: אמר לו רבא 'דיינים של פשרות' כך דנים. כלומר דיינים שאינם בקיאים בדין עושים פשרה ופוסקים חצי לזה וחצי לזה. אבל באמת הדין שהשני לא מקבל כלום. כי הרי שלח רב אחא בר רב עויא (כמובא לעיל) שאם הראשון ראוי ליורשו אנו אומרים שהנותן התכוין לתת לו את הנכסים בתורת ירושה, ולירושה אין הפסק.

אכסיף. קרי עליה "אני ה' בעתה אחישנה": התבייש רב עיליש מרבא, שמא יחשוב רבא לעצמו שאם הוא לא היה כאן רב עיליש היה דן דין שקר, ואם כן מי יודע האם כל מה שהוא דן עד היום אינו דין אמת..

אמר לו רבא את הפסוק **"אני ה' בעתה אחישנה"** דהיינו כשהצדיקים צריכים ישועה, הקב"ה מזמן להם אותה. כלומר אני בטוח שלא קרתה לך אף פעם תקלה בדין, כי עכשיו כאשר כמעט טעית הקב"ה זימן אותי כדי שאציל אותך מהטעות!

משנה: הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו, מה שעשה עשוי אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו: הכותב צוואה שבה הוא נותן את כל נכסיו לאחרים ולא משאיר לבניו, אמנם הוא יכול לעשות זאת, אבל אסור לעשות כן וחכמים כועסים עליו. בגלל שהוא עוקר את דין הירושה מהתורה שכנים ירשו את אביהם.

גמרא: איבעיא להו מי פליגי רבנן עליה דרשב"ג או לא: האם חכמים חולקים על רשב"ג וסוברים שגם כאשר בניו מתנהגים שלא כשורה אסור לו להעביר מהם את הנחלה לאדם אחר, או שהם מודים לו בכזה מקרה?

תא שמע דיוסף בן יועזר היה לו בן שלא היה נוהג כשורה. הוה ליה עיליתא דדינרי, קם אקדשה: ליוסף בן יועזר היה בן שאינו מתנהג כשורה. ליוסף בן יועזר היה כד מלא דינרי זהב, הוא לא רצה שבנו יירש אותו, ולכן הקדיש את הכד לבית המקדש.

אזיל נסיב בת גאדיל כלילי דינאי מלכא. אולידיה דביתהו. זבין לה ביניתא, קרעה אשכח בה מרגליתא: הלך בנו של יוסף בן יועזר והתחתן עם הבת של הקולע עטרות (- כתרים העשויים מפרחים) לינאי המלך. אשתו ילדה, והוא קנה לה דג. הוא חתך את הדג ומצא בתוכו מרגלית.

אמרה ליה לא תמטייה למלכא דשקלי לה מינך בדמי קלילי, זיל אמטייה לגבי גזברי, ולא תשיימה את דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, אלא לשיימוה אינהו: אמרה לו אשתו אל תלך למכור את המרגלית הזו לאנשי המלך, כי הם יקנו ממך אותו במחיר זול. אלא לך ותמכור אותה לגזברים של הקדש לצורך אבני החושן. ואתה אל תציע להם את המחיר, כי אז גם אם המרגלית שווה יותר, לא תוכל לקבל עליה את המחיר הגבוה, משום שלאחר שתאמר את המחיר הרי זה כאילו נתת את ההפרש של המחיר להקדש. שכך הדין 'אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט', דהיינו הדיבור של ההקדשה לשמים נחשב כמו מסירת הכסף לבן אדם. ולכן שהם יעריכו את האבן היקרה בכמה היא שווה.

אמטייה. שמוה בתליסרי עליאתא דדינרי. אמרי ליה שבע איכא, שית ליכא. אמר להו שבע הבו לי, שית הרי הן מוקדשות לשמים. עמדו וכתבו יוסף בן יועזר הכניס אחת ובנו הכניס שש. ואיכא דאמרי יוסף בן יועזר הכניס אחת ובנו הוציא שבע: הלך והביא את המרגלית לגזברים, והם העריכו את שוויה ב-13 כדים מלאים דינרי זהב. אמרו לו הגזברים - להקדש יש רק שבע כדים מתוך ה-13 וחסר לו שש כדים. אמר להם - תנו לי שבע כדים ואת השש החסרים אני מקדיש לשמים.

עמדו חכמי הדור שכתבו את החשבונות של הקדש, וכתבו את המעשה הזה לשבח 'יוסף בן יעזר הכניס אחת ובנו הכניס שש'. כלומר האבא תרם להקדש רק כד אחד של דינרים, ואילו בנו תרם להקדש שש כדים. ויש אומרים שהם כתבו זאת לגנאי 'יוסף בן יעזר הכניס אחת ובנו הוציא שבע'. כי הבן היה צריך להשאיר כד אחד או שניים של דינרים בהקדש, ולא לרוקן אותו מכל הדינרים. עד כאן הברייתא.

מדקא אמרי הכניס מכלל דשפיר עבד: מהלשון הראשון שכתבו את הבן לשבח בפנקס של הקדש 'ובנו הכניס שש', משמע שהאב נהג כשורה בכך שהקדיש את הכד דינרים. כי הזכות הזו שעשה האב, גרמה לבנו להשתפר במעשיו ולהקדיש שש כדים. והרי את המעשה הזה כתבו כל חכמי הדור, אם כן מוכח שרבתם לא חולקים על רשב"ג אלא מודים לו שכשהבן לא נוהג כשורה מותר לאב לא להוריש את נכסיו לבנו.

דח"יה: אדרבה, מדקא אמרי 'הוציא' מכלל דלאו שפיר עבד! אלא מהא ליכא למשמע מינה: אך מהלשון השני שכתבו את הבן לגנאי ש'הוציא שבע', מוכח שהאב לא נהג כשורה בזה שלא הוריש את הכד לבנו. ועל ידי העבירה הזו, נתגלגלה עבירה נוספת שעשה בנו, שרוקן את כל אוצרות בית המקדש. ולכן מסיקה הגמרא שמהמעשה הזה אין ראייה.

שאלה: מאי הוי עלה?: מה המסקנה?

תא שמע דאמר ליה שמואל לרב יהודה - שיננא, לא תיהוי בי עבורי אחסנתא, ואפילו מברא בישא לברא טבא, וכל שכן מברא לברתא: שמואל אמר לו בכינוי חיבה 'שיננא' = חריף ושנון, אל תהיה שותף להעברת נחלה מכן אחד לכן אחר, דהיינו בכתובת צוואה להרבות לכן אחד על פני השני. משום שאנו לא יודעים איזה בן יולד לכן הרשע ויתכן שיהיה צדיק. וכל שכן שלא תהיה שותף להעברת נחלה בצוואה מכן לבת (כי בת אינה יורשת כלל מהתורה).

תנו רבנן מעשה באדם אחד שלא היו בניו נוהגין כשורה, עמד וכתב נכסיו ליונתן בן עוזיאל. מה עשה יונתן בן עוזיאל? מכר שלישי והקדיש שלישי והחזיר לבניו שלישי: יונתן בן עוזיאל מכר שלישי מהנכסים ולקח את הכסף לעצמו, ושליש הקדיש, ושליש החזיר לבניו של הנותן. יונתן בן עוזיאל מכר והקדיש שני שלישי, כדי להראות שמה שהוא נותן שלישי לבניו של הנותן, זה בעצם נתינה ממספו הפרטי, כי הוא כבר זכה בכל הכסף ויכול להשתמש בו כרצונו.

בא עליו שמאי 'במקלו ותרמילו': שמאי בא להתווכח עם יונתן בן עוזיאל שעשה שלא כדוין, כי הוא עבר על דברי המת. שהרי כל כוונת המת במה שנתן לו את נכסיו במתנה, כדי שלא יהנו בניו מנכסיו, והרי זה כאילו הוא אומר לו בפירוש אני נתן לך את המתנה על מנת שלא תתן אותה לבני. ולכן יונתן בן עוזיאל צריך לקחת מהם את הכסף בחזרה.

א"ל - שמאי אם אתה יכול להוציא את מה שמכרתי ומה שהקדשתי אתה יכול להוציא מה שהחזרתי, אם לאו אי אתה יכול להוציא מה שהחזרתי. אמר הטיח עלי בן עוזיאל הטיח עלי בן עוזיאל: אמר לו יונתן בו עוזיאל 'אם אתה יכול וכו'. ושמאי אמר בבדיחותא 'הטיח עלי בן עוזיאל' כלומר יונתן בן עוזיאל השיב לי תשובה בכזיון וניצח אותי.

שאלה: מעיקרא מאי סבר?: מה סבר שמאי בתחילה כשבא להתווכח עם יונתן בן עוזיאל?

תשובה: משום מעשה זכית חורון: כדלהלן.

דתנן מעשה בבית חורון וכו': מעשה באדם אחד בבית חורון, שאסר את אביו בנדר שלא יוכל להינות מנכסיו. האיש חיתן את בנו והוא רצה שאביו יוכל לאכול בסעודת החתונה. אמר האיש לחבירו - 'החצר והסעודה נתונים לך במתנה, ואינם לפניך אלא כדי שיבא אבא ויאכל עמנו בסעודה'. אמר לו חבירו - 'אם שלי הן, הרי הן מוקדשים לשמים'. אמר לו האיש - 'לא נתתי לך את שלי כדי שתקדישם לשמים'. אמר לו החבר - 'לא נתת לי את שלך, אלא כדי שתהא אתה ואביך אוכלים ושותים ומתרצים זה לזה, ויהיה עוון תלוי בראשי?'. אמרו חכמים: כל מתנה שאינה במצב כזה שאם הקדישה המקבל תהא מוקדשת, היא אינה מתנה. כי אז מתברר שהמתנה לא היתה באמת מתנה גמורה (וממילא נשאר על האב איסור הנדר שנדר בנו). עד כאן המעשה.

שמאי הבין שכמו במעשה של בית חורון, מקבל המתנה עבר על דעת הנותן כשהקדיש את הסעודה, ולכן המתנה מתבטלת וההקדש לא חל. כך גם כאן יונתן בן עוזיאל עבר על דעת הנותן כשנתן שלישי מנכסיו לבניו, ואם כן המתנה שנתן לבניו לא חלה.

אבל יונתן בן עוזיאל ענה לו שאין זה דומה לשם. כי שם האיש אמר בפירוש שכל מה שהוא נתן את המתנה זה רק על דעת שאביו יאכל בסעודה, ולכן המקבל לא

יכול להקדיש אותה. אבל כאן הנותן לא אמר כלום ליונתן בן עוזיאל, וממילא הוא נתן לו את המתנה לעשות בה כרצונו. ואם כן אומר יונתן בן עוזיאל לשמאי - אם כדבריך, אז גם מה שמכרתי והקדשתי לא חל, כי אם אני לא יכול להקדיש את מה שקבלתי, מתברר שהמתנה לא חלה כלל (כמו שאמרו חכמים במעשה של בית חורון). אבל מכיון שאתה מודה שאני יכול להקיש ולמכור אותה, אם כן בהכרח שאני גם יכול לתת אותה לבניו, משום שיאין מתנה לחצאין' ואם היא שלי אני יכול לעשות בה כרצוני.